

DEMOGRAFSKI GUBITCI HRVATSKE VOJSKE TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA

DRAŽEN ŽIVIĆ*

Institut društvenih znanosti
497.5

„Ivo Pilar“
članak

Zagreb, Hrvatska
2005.

Sažetak

UDK 314.745:

Pregledni

Primljeno: svibanj

U ovome su prilogu, na temelju dostupne statističke građe i relevantne literature, procijenjeni demografski gubici Hrvatske vojske tijekom Domovinskoga rata i u poraću. Utvrđeno je da je poginulo, ubijeno i umrlo zbog posljedica rata (ranjavanja, bolesti, suicida i drugih razloga) 8.147 hrvatskih branitelja te da se zatočenim/nestalim osobama, prema stanju iz listopada 2002. godine, još uvijek smatrao 521 branitelj. To znači da se demografski gubici Hrvatske vojske mogu procijeniti na najmanje 8.668 vojnika. Struktura tih demografskih gubitaka prema godini stradavanja, županiji prijeratnog prebivališta i dobno-spolnoj strukturi, jasno ukazuje na njihovu prostornu, vremensku i biološku (demografsku) selektivnost. Prema broju poginulih i nestalih pripadnika Hrvatske vojske posebno treba istaknuti 1991. godinu i Vukovarsko-srijemsku županiju.

Ključne riječi: Hrvatska, rat, Hrvatska vojska, demografski gubici

Uvod

---

* Dr. sc. Dražen Živić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Marulićev trg 19, 10000 Zagreb, Hrvatska.
Dr. Sc. Dražen Živić, Institute of Social Sciences "Ivo Pilar", Marulićev trg 19, 10000 Zagreb, Croatia.

Predmet istraživanja u ovome prilogu su demografski gubitci Hrvatske vojske (hrvatskih branitelja)¹ tijekom Domovinskoga rata (i poratnog razdoblja). Ovaj je prikaz dio mnogo opsežnijeg kompleksa analize demografskih aspekata (gubitaka i posljedica) srbijanske oružane agresije na Hrvatsku. Naime, nemoguće je u potpunosti vrednovati društvene i gospodarske posljedice rata ako iz analize izostavimo prikaz šireg povijesno-političkoga i demografskog konteksta, napose kada su u pitanju neposredne ratne žrtve, tj. poginuli, ubijeni, umrli zbog posljedica rata i nasilno odvedeni, zatočeni i nestali. Ratovi ulaze u skupinu «vanjskih» odrednica demografskog razvoja i izrazito nepovoljno determiniraju dinamički i strukturni razvoj stanovništva, potičući pritom depopulacijske procese u svim njegovim aspektima. Zbog svoje dugotrajnosti, intenziteta i razornosti ratovi vrlo nepovoljno djeluju na demografski razvoj prostora na kojemu se odvijaju. Drugim riječima, rat na razvoj stanovništva utječe svojim izravnim, ali i posrednim učincima. Štoviše, kratkoročni i dugoročni učinci rata se međusobno prožimaju i nadopunjuju, čime posljedice rata čine složenijim i teže otklonjivijim.

1. Metodološke napomene

Istraživanje demografskih gubitaka Hrvatske vojske, tj. broja poginulih, ubijenih, umrlih zbog posljedica rata i nestalih hrvatskih branitelja, ulazi u kompleks analize veličine i strukture izravnih ratnih demografskih gubitaka ili izravnih ratnih žrtava. Oni, uz migracijske ratne gubitke (gubitke stanovništva nastale zbog povećanog iseljavanja) i gubitke nataliteta zbog rata (čisti demografski gubitci), čine ukupne ratne demografske gubitke Hrvatske tijekom Domovinskoga rata i u poratnom razdoblju. Utvrđivanje visine i strukture izravnih i ukupnih ratnih demografskih gubitaka složen je znanstveno-istraživački zadatak. Njegova kompleksnost se temelji, prije svega, na odgovarajućim metodološkim poteškoćama, pa i ograničenjima, koja se uglavnom odnose na dostupnost, cjelovitost i objektivnost izvora podataka. U Hrvatskoj, unatoč parcijalnim pokušajima, još uvijek ne postoji središnja državna institucija, koja bi po jedinstvenom metodološkom okviru prikupljala podatke o poginulima, ubijenima, umrlima zbog posljedica rata i nestalim osobama, ili barem objedinjavala podatke iz različitih izvora.²

¹ Premda nije posve metodološki korektno, u ovome su prilogu pojmovi «pripadnik Hrvatske vojske» i «hrvatski branitelj» uzeti kao sinonimi.

² Hrvatski državni arhiv je tek počeo prikupljati i obrađivati neke podatke o ljudskim i materijalnim posljedicama rata.

Navedeno bitno otežava prikupljanje podataka i njihovu znanstvenu analizu, pa često puta istraživači moraju posegnuti za metodom procjene, što ne umanjuje toliko znanstvenu vrijednost dobivenih rezultata istraživanja, koliko utječe na njihov primarni orijentacijski karakter. Jedina državna institucija u Hrvatskoj koja pruža podatke o broju smrtno stradalih i nestalih pripadnika Hrvatske vojske (hrvatskih branitelja) jest Ministarstvo hrvatskih branitelja, obitelji i međugeneracijske solidarnosti. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, ako i ima, ne izlazi u javnost s podacima o broju pripadnika Hrvatske vojske koji su u ratu poginuli ili su umrli zbog posljedica rata.

«Poginuli hrvatski branitelj iz Domovinskog rata je, sukladno Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji (Narodne novine, broj 94/01), osoba koja je poginula u obrani suvereniteta RH u Domovinskom ratu (1991.-1995.), koja je od rane ili ozljede zadobivene u obrani suvereniteta RH umrla u roku od godinu dana nakon ranjavanja/ozljede, a najkasnije do 31. prosinca 1996., odnosno osoba koja je od bolesti, pogoršanja bolesti, odnosno pojave bolesti u obrani suvereniteta RH umrla ili izvršila suicid u roku od godinu dana nakon prestanka sudjelovanja u obrani suvereniteta RH, a najkasnije do 31. prosinca 1997. godine. Sukladno Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, određena prava iz Zakona ostvaruju i članovi obitelji umrlih HRVI iz Domovinskog rata od I. do IV. skupine koji su do smrti koristili doplatak za njegu i pomoć druge osobe. Takvi umrli HRVI iz Domovinskog rata također se u evidenciji ministarstva (program DOMplus) svrstani u kategoriju *poginuli branitelji*. Iz tog razloga pojavljuju se poginuli branitelji stradali od 1998.-2002. godine». Drugim riječima, stvaran broj poginulih, ubijenih i umrlih hrvatskih branitelja vjerojatno je nešto veći od broja s kojim raspolaže Ministarstvo, jer se iza određenog – još uvijek nepoznatog broja stradalih branitelja – ne nalazi niti jedan član obitelji koji bi bio u sustavu skrbi Ministarstva. Slično je i s kategorijom zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja.

2. Povijesno-politički kontekst Domovinskoga rata

Rat protiv Hrvatske bio je potaknut velikosrpskim idejama i teritorijalnim pretenzijama suvremene srpske države (u okvirima jugoslavenske državne zajednice) prema hrvatskom državnom prostoru.³ Započeo je 31. ožujka 1991.

³ Usp. B. JAVOROVIĆ, *Velikosrpska najezda i obrana Hrvatske*, Defimi, Biblioteka Hrvatski domovinski rat, Zagreb, 1995.; D. ŽIVIĆ, *Rat protiv Hrvatske – korijeni, uzroci i posljedice*, u: *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja Matice hrvatske – ogranak Vinkovci* 18 (2000.), str. 111-140.; S. ŽULJIĆ, *Srpski etnos i*

godine («krvavi» Uskrs na Plitvicama), a završio je oslobađanjem najvećeg dijela okupiranog teritorija početkom kolovoza 1995. godine («Oluja»). Istočni okupirani dio Hrvatske (hrvatsko Podunavlje) nije oslobođen vojnim putem, nego je reintegriran na miran način, uz učinkovito posredovanje međunarodne zajednice u dvogodišnjem prijelaznom razdoblju, od 15. siječnja 1996. do 15. siječnja 1998. godine (UNTAES). Početkom 1992. godine okupirana je bila približno četvrtina državnoga teritorija, s više od tisuću naselja.⁴

Oružanom agresijom na Republiku Hrvatsku srbijanska politička, vojna, crkvena i intelektualna elita nastojala je oživotvoriti dvostoljetni velikosrpski ekspanzionistički program te ostvariti najvažniji cilj rata – povezivanje «svih srpskih zemalja» i stvaranje velike srpske države, što više nego zorno potvrđuju i riječi tadašnjega srpskog političara, a današnjega haškog uznika, dr. Vojislava Šešelja: «Srpska radikalna stranka i Srpski četnički pokret smatraju da u granice te slobodne i nezavisne srpske države treba da uđu, pored današnje, sužene srpske federalne jedinice i srpska Makedonija, srpska Crna Gora, srpska Bosna i Hercegovina, Dubrovnik, srpska Dalmacija, srpska Lika, Banija i Kordun, srpska Slavonija i Baranja. Mi smatramo da su zapadne granice srpske države omeđene linijom Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica».⁵ Drugim riječima, «srbijansko vodstvo odlučuje da Srbi u Hrvatskoj moraju preuzeti nadzor nad dijelovima hrvatskog teritorija».⁶

U tom je smislu trebalo pomaknuti granice Velike Srbije što je moguće zapadnije, nadzirati najvažnije prometnice i riječne tokove (Dunav, Savu i Dravu) te – dakako – osigurati novoj srpskoj državi nesmetan izlaz na Jadransko more. Najvažniji razlog agresije na Hrvatsku je bila nemogućnost očuvanja centralističke vlasti i izgradnje «čvrste federacije», što je za srbijansku političku elitu bio posve primjeren put za ostvarenje srpske hegemonije u skladu s ciljevima i ideološkim postavkama velikosrpske ideje i programa. Razlike u konceptu «reformne» jugoslavenske države, koje su došle do izražaja koncem 1980-ih i početkom 1990-ih godina, između Slovenije i Hrvatske, koje su zagovarale konfederaciju ili osamostaljivanje, Bosne i Hercegovine i Makedonije, koje su u početku bile zagovornice tzv. asimetrične federacije, a kasnije se priklonile slovenskim i hrvatskim stajalištima te Srbije i Crne Gore,

velikosrpsvo, AGM, Zagreb, 1997.; M. TARLE, Geneza velikosrpske imperijalne misli, III. Demografski i vjerski odnosi Hrvata i Srba u Hrvatskoj, u: *Hrvatska revija* 2-3 (1993.), str. 153-180.

⁴ Detaljnije vidjeti u: S. ŠTERC, N. POKOS, Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, u: *Društvena istraživanja* 2 (1993.), br. 2-3 (4-5), str. 305-335.

⁵ Prema: S. ŽULJIĆ, *Nav. dj.*

⁶ N. BARIĆ, Je li 1995. godine Hrvatska počinila «etničko čišćenje» Srba?, u: *Časopis za suvremenu povijest* 36 (1996.), br. 2, str. 441.

koje su bile, ne samo za očuvanje, nego i za jačanje centralističke Jugoslavije, neumitno su morale rezultirati političkim i vojnim sukobom.

a. Velikosrpski projekt

Glavne točke suvremenoga velikosrpskog projekta izložene su 1986. godine u «Memorandumu» Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). Na temelju navodno podređenog položaja Srbije, kao i navodne ugroženosti Srba izvan matične republike, tvorci «Memoranduma» tražili su korjenitu političku, gospodarsku i teritorijalnu preobrazbu tadašnje jugoslavenske federacije. Takvo je srpsko nacionalno polazište izravno pozivalo na jednostrano prekrajanje međurepubličkih granica, što se nije moglo ostvariti bez rata i agresije. Štoviše, «velikosrpski projekt sastojao se od značajnih teritorijalnih promjena nauštrb drugih republika, što se kosilo s načelom nepromjenjivosti granica koje je u europskoj politici bilo prihvaćeno i formalizirano Završnim aktom iz Helsinkija (1975.)».⁷

Kronološki gledano, pripreme za oružanu agresiju na Hrvatsku započele su otvorenim suprotstavljanjem Srbije i vojnog vrha JNA demokratskim procesima i promjenama, izvaninstitucionalnim smjenjivanjem legalnih, ali velikosrpskoj ideji nesklonih, vlasti Vojvodine, Kosova i Crne Gore, ukidanjem autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova, blokadom rada tadašnjih saveznih organa vlasti, srbizacijom JNA, stvaranjem posebnih paravojsnih srpskih oružanih postrojbi, ideologizacijom i polarizacijom Srba na velikosrpskoj osnovi (napose u Hrvatskoj) te «medijskim ratom» protiv «seceonističkih Republika», poglavito protiv Hrvatske.⁸ Pojedini autori smatraju da je kronologija političke, gospodarske i nacionalne krize u SFRJ, njezina rasapa, stvaranja novih neovisnih i suverenih država te srbijanske oružane agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, zapravo otpočela 8. svibnja 1987. godine, kada je Slobodan Milošević postao predsjednikom Predsjedništva Saveza komunista Srbije i kada zapravo započinje operacionalizacija i provedba dugo pripremanoga velikosrpskog koncepta, a završava s 14. prosincem 1995. godine, kada je u Parizu potpisan Daytonski mirovni sporazum.⁹

Za cjelovito razumijevanje povijesno-političkog konteksta Domovinskoga rata svakako je potrebno detaljno analizirati položaj i ulogu JNA u pripremi i provođenju oružane agresije na Hrvatsku. Posebno vrijednu analizu i osobno svjedočanstvo o pripremama JNA za rat dao je jedan od njezinih

---

⁷ O. ŽUNEC, Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. 1. dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja, u: *Polemos, Časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* 1 (1998.), br. 1, str. 61.

⁸ Usp. B. JAVOROVIĆ, *Nav. dj.*; Z. TOMAC, *Zločin bez kazne*, Zagreb, 1999.

⁹ Usp. J. COT (ur.), *Posljednji balkanski rat? Bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, izgledi*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1997.

najistaknutijih predstavnika, admiral flote Branko Mamula.¹⁰ Mamula u svojoj knjizi *Slučaj Jugoslavija*¹¹ sažimlje ulogu JNA i svoje mjesto u njoj u procesima koji su prethodili raspadu, doveli do raspada i okončali raspad Jugoslavije. Iako je, više–manje, poznato da je JNA u više navrata unutar sustava savezne jugoslavenske države pokušavala nametnuti svoja rješenja, Mamulina je knjiga neporecivo svjedočanstvo da je JNA vrlo temeljito i organizirano planirala i državni udar u Jugoslaviji, i to mnogo prije negoli je kriza izbila u punom zamahu, prije negoli su «nacionalisti» preuzeli vlast u Srbiji, Sloveniji i Hrvatskoj i prije negoli je proces raspada Jugoslavije «de iure» otpočeo.

Zapravo odmah nakon Titove smrti 1980. godine, a osobito nakon tragičnih događaja na Kosovu, godinu dana kasnije, armijski vrh je procijenio da se JNA mora nametnuti kao nezaobilazan politički čimbenik u Jugoslaviji, bez kojega se ništa ne može i neće moći riješiti. Mamula iscrpno objašnjavanja idejni, programski i provedbeni pristup JNA kao političkog čimbenika u jugoslavenskoj državnoj zajednici. Našavši se početkom osamdesetih godina pred «izazovom unutarnjih nemira i sukoba», armijski vrh je procijenio da će trebati JNA i TO «postupno osposobljavati za rješavanje krizne situacije u zemlji. U dvije godine formirani su tzv. gotovi bataljoni, spremni odmah stupiti u borbu. Bilo ih je ukupno dvanaest... Najsporije je išlo s doktrinom, posebno taktičkom upotrebom navedenih i svih drugih sustava. Radilo se o oportunističkom – da se otvoreno ne pokaže da se spremamo za unutrašnje sukobe».¹²

Puno prije negoli je formalno započeo krvavi proces raspada Jugoslavije JNA je bila spremna preuzeti vodeću političku ulogu u SFRJ. Mamula o tome piše: «U drugoj polovini 1986. i početkom 1987. g. razrađene su političke osnove, kriteriji procjena za odluku i počele operativne pripreme. Pripreme su pokrivala mjere budnosti i povišene borbene gotovosti održavane po zvaničnim odlukama Predsjedništva SFRJ i planovima Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i Generalštaba.»¹³ Daljnji razvoj događaja, osobito sukobi u

¹⁰ Kada je 1980. godine u Ljubljani umro Josip Broz Tito, na čelu generalštaba Jugoslavenske narodne armije nalazio se admiral Branko Mamula, hrvatski Srbin s Korduna. Do stupanja na tu najvišu vojnu dužnost u JNA, taj partizanski borac i nosilac Partizanske spomenice 1941., vršio je odgovorne dužnosti u vojsci SFRJ; između ostalog bio je i zapovjednik Vojno-pomorske oblasti. Godine 1982. postavljen je za Saveznog sekretara za narodnu odbranu (ministra obrane), na kojoj se dužnosti zadržao sve do 1988. godine, kada je službeno umirovljen, ali samim činom umirovljenja njegova angažiranost u političkim i vojnim zbivanjima na prostorima bivše Jugoslavije nije prestala, pače, trajala je dugi niz narednih godina. Upravo su to značajne činjenice za prosudbu da je admiral flote (u taj najviši vojni čin u JNA unaprijeđen je 1983.) Branko Mamula važan svjedok i aktivan sudionik svih relevantnih zbivanja koje vezemo uz političku i ustavnu krizu u SFRJ osamdesetih godina te velikosrbijansku agresiju i raspad Jugoslavije devedesetih godina.

¹¹ Usp. B. MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, CID, Podgorica, 2000.

¹² *Ondje*, str. 61.

¹³ *Ondje*, str. 88.

komunističkom rukovodstvu zemlje, narastanje velikosrpskog nacionalizma te «separatizam» sjeverozapadnih republika, učvrstili su u vrhu JNA spoznaju o neizbježivosti vojnog udara. Štoviše, «... bili smo posve odlučni. Osnovni planovi i jedinice su bile spremne», napisat će Mamula.¹⁴ Mamulino svjedočanstvo jasno i nedvosmisleno naglašava činjenicu da je armijski vrh SFRJ planirao i izvodio aktivnosti koje su za cilj imale uspostavu vojne diktature (državnog udara) u Jugoslaviji i to znatno prije negoli su sjeverozapadne republike pale u ruke «nacionalistima», pa i prije nego što je u Srbiji kormilo preuzeo Milošević. Poznato je da je JNA, barem njezin značajan dio, do posljednjeg trenutka ostao čvrsto na pozicijama komunizma i čvrste jugoslavenske federacije. No, kako se opcija čvrste federacije u svojoj biti poklapala s najvažnijim ciljevima miloševićevskog velikosrpstva («svi Srbi u jednoj državi»), sasvim je razumljivo da je JNA ubrzo postala i njegovom snažnom braniteljicom.

b. Početak rata u Hrvatskoj

Tijekom lipnja, srpnja i kolovoza 1990. godine hrvatski su Srbi, uz potporu srbijanskog političkog vodstva iz Beograda, započeli s neposrednim pripremama za rat. U Srbu su 25. srpnja osnovali tzv. Srpsko nacionalno vijeće, koje je donijelo «Deklaraciju o suverenosti i autonomnosti srpskog naroda». Iz policijskih postaja u Kninu, Benkovcu, Obrovcu... oteto je naoružanje te se blokiraju cestovne i željezničke prometnice u Lici i dijelu sjeverne Dalmacije («balvan revolucija»). Već 17. kolovoza osnovan je tzv. Savjet narodnog otpora. Srpsko nacionalno vijeće 30. rujna proglašava «srpsku autonomiju» (tzv. SAO Krajinu), a 28. veljače 1991. godine usvaja «odluku» o razdruživanju od Republike Hrvatske.

Vjerojatno će se većina istraživača složiti da je rat u Hrvatskoj otpočeo 31. ožujka 1991. godine kada je na Plitvičkim jezerima, od srpskih paravojnih jedinica, napadnuta posebna postrojba hrvatskoga MUP-a, koja se nalazila na zadatku uspostave mira, reda i državnoga suvereniteta u tom dijelu hrvatske države. U sukob se uključila i JNA, stvarajući tzv. tampon-zonu između regularnih postrojbi hrvatske policije i srpske paravojske. Tijekom mjeseca travnja i svibnja rat se širi i u drugim dijelovima Hrvatske, napose na Banovini i Kordunu te u zapadnoj i istočnoj Slavoniji. Vrhunac napetosti je dosegnut 2. svibnja kada je u Borovu Selu napadnuta postrojba hrvatske policije i ubijeno 12 policajaca. Ljetni mjeseci 1991. godine prolaze u sve ubrzanijim nastojanjima JNA i srpskih paravojnih postrojbi za ovladavanjem onih

---

¹⁴ *Ondje*, str. 102.

područja Hrvatske za koja su smatrali da trebaju ući u sastav Velike Srbije. Tako je početkom srpnja okupirana Baranja, topništvom se iz daljine napadaju Osijek, Vinkovci i Vukovar, 1. kolovoza okupirani su Erdut, Dalj i Aljmaš. Početkom kolovoza Hrvatska ima već tridesetak tisuća prognanika. Postrojbe JNA se razmještaju na svim strateškim točkama i pravcima diljem Hrvatske, osobito na njezinom krajnjem istoku.

Procjene kazuju da je u ratu protiv Hrvatske, do konca 1991. godine, u postrojbama JNA sudjelovalo između 90 i 95 tisuća vojnika, organiziranih u 3 oklopne, 6 mehaniziranih, 14 motoriziranih i 18 partizanskih brigada. Te su postrojbe raspolagale s približno 900 tenkova, 750 oklopnih transportera, 1.200 različitih topničkih oruđa, raketama i s oko 350 borbenih zrakoplova.¹⁵ Ovim snagama valja pridodati i nekoliko desetaka tisuća vojnika u srpskim paravojnim i dobrovoljačkim jedinicama. Najjači vojni napadi na Hrvatsku uslijedit će koncem kolovoza 1991. godine kada je napadnut i opkoljen Vukovar, a okupirana većina naselja u trokutima: Vukovar-Vinkovci-Osijek i Vukovar-Vinkovci-Ilok. Osim ovih naselja, tijekom jeseni iste godine snažno su – među ostalim - napadani Dubrovnik, Šibenik, Zadar, Gospić, Karlovac, Pakrac, Sisak, Petrinja, Nova Gradiška i Novska. Nakon tromjesečnih teških borbi, između 18. i 20. studenoga, okupiran je Vukovar. Vezivanjem glavnine srbijanskih okupacijskih snaga na relativno malen prostor oko Vukovara i nanošenjem velikih gubitaka u ljudstvu i materijalnoj tehnici, značajno je oslabljen vojni potencijal JNA i srpskih paravojnih postrojbi¹⁶, što je omogućilo Hrvatskoj vojsci da se organizira, materijalno ojača i ljudstvom popuni do onih razmjera koje su osigurale obranu zemlje i u narednim godinama oslobađanje okupiranih područja.

c. Stvaranje hrvatske vojske

Hrvatska vojska se, zapravo, stvarala u vrlo nepovoljnim političkim, organizacijskim i materijalnim okolnostima, napose glede broja i kvalitete naoružanja i druge vojne opreme. Unatoč tome, već koncem 1991. godine u Hrvatskoj su bile ustrojene i na bojištima razvijene 63 brigade, a u njima se

¹⁵ Usp. D. DOMAZET, *Hrvatska i veliko ratište*, Udruga «Sv. Juraj», Zagreb, 2002., str. 85.

¹⁶ Prema procjenama posljednjeg zapovjednika obrane Vukovara, brigadira Branka Borkovića, JNA i srpske paravojne postrojbe su u borbama u gradu i njegovoj okolini (naročito u Bogdanovcima), imale između 12 i 15 tisuća poginulih i oko 35 tisuća ranjenih vojnika, te oko 600 uništenih i onesposobljenih oklopnih vozila. Usp. B. BORKOVIĆ, *Rušitelji ustavnog poretka*, Meditor, Udruga hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata, Zagreb, 1995. Povjesničar Davor Marijan iznosi podatke Glavnog stožera Hrvatske vojske, prema kojima je u napadima na Vukovar poginulo 8 tisuća srbijanskih vojnika, uništeno je 100 tenkova i 60 oklopnih transportera te oboreno 27 vojnih zrakoplova. Usp. D. MARIJAN, *Bitka za Vukovar*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb-Slavonski Brod, 2004., str. 285.

nalazilo približno 200.000 vojnika.¹⁷ Procjenjuje se da je kroz postrojbe Hrvatske vojske tijekom Domovinskoga rata na različite načine prošlo oko 350.000 ljudi.¹⁸ Prve jezgre Hrvatske vojske bile su specijalne Antiterorističke postrojbe MUP-a te prve četiri A-brigade Zbora narodne garde (1. i 2. u Zagrebu, 3. u Osijeku i 4. u Splitu).¹⁹ Poslije pada i okupacije Vukovara najveće su se borbe vodile u zapadnoj Slavoniji, na crti Okučani-Pakrac- Daruvar-Virovitica, na kojoj je JNA, uz pomoć tamošnjih srpskih paravojnih postrojbi, pokušala presjeći središnji dio Hrvatske na dva dijela, radi njihova lakšeg zauzimanja. Međutim, Hrvatska vojska je uspjela spriječiti većinu prodora te u protuudarima do konca 1991. godine potisnuti neprijatelja i osloboditi šire područje Papuka i Bilogore, kao i značajan dio područja Psunja. Vjerojatno potpuno oslobađanje zapadne Slavonije (uključivši i okučanski prostor) zaustavljeno je 2. siječnja 1992. godine, potpisivanjem tzv. Sarajevskog primirja.²⁰

Držeći da su ostvarili maksimum svojih teritorijalnih osvajanja²¹, Srbi su 19. prosinca 1991. godine u Kninu proglasili «državu» - tzv. Republiku Srpsku Krajinu (dalje «RSK»), koja je nastala kao «rezultat pobune znatnog dijela srpske zajednice u Hrvatskoj»²², uz svesrdnu pomoć srbijanskih političkih, vojnih, akademskih i drugih struktura iz Beograda. U vojnom i političkom smislu, srpske su zamisli, unatoč značajnim vojnim uspjesima Hrvatske vojske u zapadnoj Slavoniji, do konca 1991. godine ipak bile uglavnom ostvarene. Četvrtina Hrvatske se nalazila pod kontrolom JNA i u sastavu «RSK-a» te je izgrađena vojska «RSK-a», koju je JNA opremila i ljudstvom popunila. Međutim, krajnji

¹⁷ O. ŽUNEC, *Nav. čl.*, str. 79. Hrvatski general Martin Špegelj iznosi procjenu da je koncem 1991. godine Hrvatska vojska «narasla na gotovo 250.000 vojnika i imala u rezervi ili u drugim ešalonima 15 vrlo dobro pripremljenih brigada». M. ŠPEGLJ, Prva faza rata 1990.-1992.: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi, u: B. MAGAŠ, I. ŽANIĆ (ur.), *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*, Naklada Jesenski i Turk, DANI, Zagreb-Sarajevo, 1999., str. 63. Tadašnji načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske, general Anton Tus, daje podatak prema kojemu smo Sarajevsko primirje, 2. siječnja 1992. godine, dočekali s «vojskom od 230.000 naoružanih vojnika u 65 brigada i više samostalnih bojni i pukovnija u sva tri vida oružanih snaga te oko 40.000 pripadnika MUP-a, od kojih je trećina bila na ratnim položajima». A. TUS, *Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja*, u: B. MAGAŠ, I. ŽANIĆ (ur.), *Nav. dj.*, str. 77.

¹⁸ O. ŽUNEC, *Rat u Hrvatskoj 1991.-1995.* 2. dio: od sarajevskog primirje do završnih operacija, u: *Polemos*, 1 (1998.), br. 2, str. 120.

¹⁹ A. TUS, *Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja*, u: B. MAGAŠ, I. ŽANIĆ (ur.), *Nav. dj.*, str. 73.

²⁰ Usp. J. JURČEVIĆ, Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku 1990.-1995. godine, u: *Jugoistočna Europa 1918.-1995.* (zbornik), Hrvatska matica iseljenika, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1996., str. 214-230.

²¹ Postrojbe JNA i različitih srpskih paravojnih skupina iz Hrvatske i Srbije do prosinca 1991. godine zauzele su gotovo cijelu Baranju (neokupiran je ostao samo uski pojas uz rijeku Dravu kod Osijeka i Kopačeva), područje u četverokutu Pakrac – Nova Gradiška – Stara Gradiška – Novska (okučanski kraj), dijelove istočne Slavonije i zapadnoga Srijema, Banovinu, Kordun, veći dio Like i sjevernodalmatinskoga zaleđa te dubrovačko primorje. Tako se pod okupacijom našlo približno 30% državnoga teritorija.

²² N. BARIĆ, *Nav. čl.*, str. 441.

političko-vojni cilj nije postignut, Hrvatska vojska nije poražena, a sama je hrvatska država početkom 1992. godine došla pred prag međunarodnog priznanja.

Potpisivanjem Vanceovog plana (3. siječnja 1992.) započinje i razdoblje aktivnije međunarodne političke i vojne nazočnosti u Hrvatskoj, koja će, doduše, utjecati na relativno smirivanje prilika (prestale su veće vojne operacije), ali ne i na trajno i pravedno političko rješenje. To je razdoblje UNPROFOR-a i UNCRO-a, od proljeća 1992. do svibnja, odnosno kolovoza 1995. godine. Vijeće sigurnosti UN-a svojom je Rezolucijom 743 od 21. veljače 1992. godine uspostavilo mandat UNPROFOR-a, kao i četiri UNPA sektora, i to na ukupno 12.554 četvorna kilometra ili 22,2% kopnene površine Republike Hrvatske. UNPA sektorima iz Rezolucije 743, u lipnju 1992. godine pridružene su i tzv. Ružičaste zone s nešto više od dvije tisuće četvornih kilometara površine. Prema Rezoluciji 743, UNPROFOR je raspoređen u onim dijelovima Hrvatske u kojima su, prema ocjeni Vijeća sigurnosti UN-a, bili potrebni posebni dogovori o stalnom i održivom prekidu vatre te u onim područjima u kojima su Srbi činili većinu ili znatnu manjinu stanovništva. Sastav mirovnih snaga po UNPA-sektorima bio je sljedeći: u sektoru Istok nalazile su se postrojbe iz Rusije (!) i Belgije, u sektoru Zapad postrojbe iz Kanade, Jordana, Nepala i Argentine, u sektoru Sjever postrojbe iz Nigerije, Danske i Poljske te u Sektoru Jug postrojbe iz Češke, Slovačke, Francuske i Kenije.²³

Unatoč nazočnosti međunarodnih mirovnih snaga, potpuni prekid vatre i mir nije uspostavljen. Reagirajući na provokacije od strane vojnih postrojbi «RSK-a», Hrvatska je vojska u nekoliko navrata tijekom 1992., 1993. i 1994. godine poduzimala ograničene vojne operacije, kojima je bilo oslobođeno šire dubrovačko područje, područje Maslenice i zadarskog zaleđa, miljevačke uzvisine i tzv. medačkog džepa. Od početka 1992. do svibnja 1995. godine Srbi u «RSK-a» su uglavnom sprječavali svaki politički dogovor oko okupiranih područja i svojega statusa u Hrvatskoj. Unatoč naporima međunarodne zajednice i hrvatske vlasti, stvarni napredak oko mirne reintegracije okupiranih područja nije postignut. Štoviše, postalo je jasno da će se hrvatski državni suverenitet na okupiranim područjima morati uspostaviti vojnom akcijom. Operacijama «Bljesak» i «Oluja», u svibnju i kolovozu 1995. godine, uspješno je oslobođen najveći dio do tada okupiranih područja Hrvatske u zapadnoj Slavoniji, na Banovini, Kordunu, Lici i sjevernoj Dalmaciji. Preostalo je okupirano područje u hrvatskome Podunavlju oslobođeno – kao što je već istaknuto - mirnom reintegracijom tijekom dvije godine prijelaznog razdoblja kada je vlast na tom prostoru obnašao UNTAES.

²³ Usp. B. ČOVIĆ (ur.), *Hrvatska između agresije i mira*, AGM, Posebno izdanje, Zagreb, 1994.

3. Ukupni ratni demografski gubitci

U dosadašnjim je istraživanjima utvrđeno (procijenjeno) da su izravni ratni demografski gubitci Hrvatske tijekom Domovinskoga rata i u poraću iznosili 22.192 osobe, gubitci nataliteta zbog rata - 9.577 nerođena djeteta te migracijski gubitci od 418.507 osoba. To znači da su ukupni demografski ratni gubitci Hrvatske između 1991. i 2002. godine iznosili 450.276 stanovnika. U strukturi tih gubitaka, migracijski gubitci čine 92,9%, ratni mortalitet 4,9%, te gubitci nataliteta 2,1%. Umanjimo li iskazane demografske ratne gubitke za kontingent doseljenih u Hrvatsku između 1991. i 2001. godine (232.966 osoba), dobivamo neto-bilancu demografskih gubitaka od 217.310 osoba.²⁴ Kontingent izravnih demografskih gubitaka (ratnog mortaliteta), prema do sada raspoloživim i analiziranim podacima, čini 8.147 poginulih hrvatskih branitelja (36,7%), 6.605 poginulih civila, prema evidencijama hrvatskih institucija (29,8%), 1.218 nestalih hrvatskih branitelja i civila (5,5%) te 6.222 poginulih i nestalih Srba - pripadnika vojske «RSK-a» i civila (28,0%).²⁵

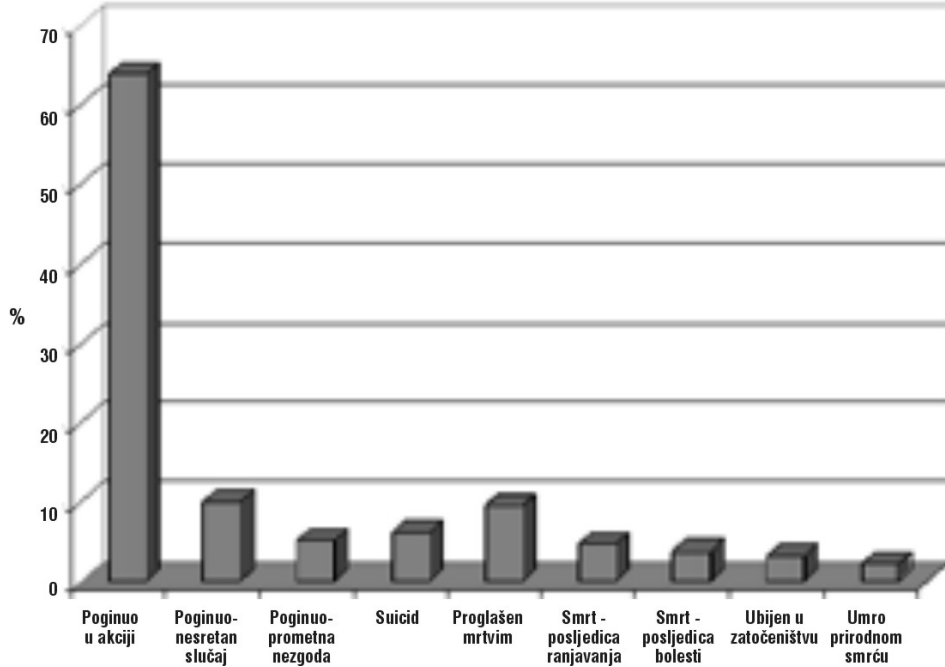
4. Vrsta stradavanja hrvatskih branitelja

Dakle, prema podacima Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata, sa stanjem iz listopada 2002. godine, u Hrvatskoj je tijekom rata i u poratnom razdoblju poginulo, ubijeno i umrlo zbog posljedica rata (ranjavanja, bolesti, suicida i slično) 8.147 pripadnika Hrvatske vojske. Radi se, dakako, samo o onim poginulim vojnicima koji su, prema pozitivnim zakonskim normama, dobili status hrvatskoga branitelja. Od navedenog broja, u akciji je poginulo 5.199 pripadnika Hrvatske vojske ili 63,81% svih branitelja koji su se tada nalazili u bazi podataka

²⁴ Usp. D. ŽIVIĆ, N. POKOS, Demografski gubitci tijekom domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.-2001.), u: *Društvena istraživanja* 13 (2004.), br. 4-5, str. 727-750.

²⁵ Kategorija poginulih i nestalih Srba tijekom Domovinskoga rata do sada je bila najmanje znanstveno istražena, a ponajviše zlouporabljivana u dnevno-političke svrhe. Manjak relevantnih, cjelovitih i objektivnih izvora podataka o ratnom mortalitetu srpskog stanovništva na bivšim okupiranim područjima Hrvatske bio je dobrom podlogom za javne manipulacije brojem poginulih i nestalih Srba. Potonje se naročito odnosi na podatke koje putem svojih internet stranica i publikacija javnosti prezentira srpska organizacija *Veritas* iz Beograda. Za potrebe jednog od ranijih istraživanja izvršena je analitička obrada «spiska poginulih i nestalih Srba s područja RH u razdoblju od 1990. do 1999. godine dokumentaciono-informacionog centra *Veritas*», te je naprijed navedena brojka rezultat te obrade. Zbog nedostatnog broja vjerodostojnih i verificiranih podataka o stradalima iz same *Veritasove* evidencije (primjerice, nedostaje podatak o mjestu prijeratnog prebivališta stradalnika, što je nužan podatak prema kojemu se ocjenjuje jesu li stradali – bez obzira na mjesto rođenja - bili stanovnici Hrvatske ili nisu. Osim toga, poimenični popis ne sadrži podjelu na broj poginulih i broj nestalih osoba; ove su kategorije sjedinjene i gotovo praktično neiskoristive u analizi strukture demografskih gubitaka srpskog stanovništva na bivšim okupiranim područjima Republike Hrvatske), brojke o ratnom mortalitetu srpskog stanovništva u Hrvatskoj treba uzeti s priličnom dozom opreza te ih smatrati isključivo orijentacijskim podacima.

Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata. Drugim riječima, više od trećine poginulih i umrlih branitelja stradalo je u okolnostima koje nisu bile

izravno vezane uz odvijanje neposrednih vojnih operacija. To se posebno odnosi na dvije kategorije stradalnika – na 817 poginulih nesretnim slučajem (10,02%) te na 502 branitelja koja su počinila samoubojstvo (6,16%). Ova se posljednja kategorija odnosi samo na one pripadnike Hrvatske vojske kojima je, prema Zakonu, priznat status hrvatskoga branitelja.

Tablica 1. *Poginuli hrvatski branitelji prema vrsti stradavanja*

Način stradavanja	Broj	%
Poginuo u akciji	5199	63,81
Poginuo - nesretni slučaj	817	10,03
Poginuo - prometna nezgoda	419	5,14
Suicid	502	6,16
Proglašen mrtvim	80	0,98
Smrt - posljedica ranjavanja	376	4,62

Smrt - posljedica bolesti	309	3,79
Ubijen u zatočeništvu	262	3,22
Umro prirodnom smrću	193	2,25
Ukupno	8147	100

Izvor: *Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata*, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.

Posebno treba istaknuti kategoriju stradalih branitelja koji su ubijeni u zatočeništvu. Njih je, prema stanju iz listopada 2002. godine, bilo 262 ili 3,22% svih stradalih hrvatskih branitelja. Ovaj podatak ukazuje na činjenicu da se prema zarobljenim pripadnicima Hrvatske vojske u srpskim koncentracijskim logorima u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini te na bivšim okupiranim područjima Hrvatske, nije postupalo u skladu s međunarodnim normama i ženevskim konvencijama koje se tiču prava zarobljenika i ranjenika. Broj ubijenih branitelja u tim logorima veći je i u odnosu na naprijed iskazanu brojku, jer je i većina još uvijek nestalih pripadnika Hrvatske vojske zapravo bila zarobljena i zatočena u logorima, a njihova je sudbina i do danas ostala nerazjašnjena.²⁶

Grafikon 1. Struktura stradalih hrvatskih branitelja prema vrsti stradavanja

5. Godina stradavanja

Distribucija poginulih branitelja prema godini stradavanja jasno upućuje na različit vremenski okvir i intenzitet odvijanja vojnih operacija. Naime, gotovo polovica poginulih branitelja (3.756 ili 46,10%) stradala je tijekom 1991. godine, koja u tom (ali ne i u samo tom) kontekstu predstavlja najtežu ratnu godinu u Hrvatskoj u Domovinskom ratu. To je godina u kojoj se, prema broju stradalih i stupnju materijalnih razaranja, odvijala i najveća vojna operacija u Domovinskom ratu – *Vukovarska bitka*.²⁷ Prema podacima Hrvatskog sanitetskog stožera, samo u Vukovaru je do 19. studenoga poginulo 1.350 civila te 450 hrvatskih vojnika i policajaca.²⁸

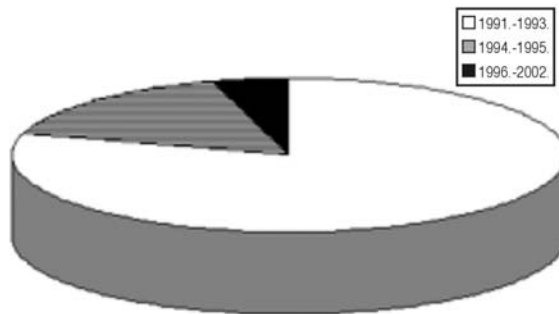
²⁶ Detaljnije o stradanjima zarobljenih hrvatskih branitelja i civila u srpskim koncentracijskim logorima vidjeti u: D. REHAK, *Putovima pakla u 21. stoljeće, Kroz srpske koncentracijske logore 1991...*, Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora, Zagreb, 2000.

²⁷ Za *Vukovarsku bitku* će hrvatski general Martin Špegelj reći da je bila «slučajna bitka», jer se zbog odnosa snaga nije planiralo Vukovar «odsudno braniti». M. ŠPEGELJ, *Prva faza rata 1990.-1992.: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi*, u: B. MAGAŠ, I. ŽANIĆ (ur.), *Nav. dj.*, str. 59.

²⁸ Navedeno prema: *Medicinska svjedočenja o vukovarskoj tragediji*, Medicinska naklada, Zagreb, 1992.

Tablica 2. Poginuli hrvatski branitelji prema godini stradavanja

Godina stradavanja	Broj	%
1990.	2	0,02
1991.	3756	46,10
1992.	1836	22,54
1993.	898	11,02
1994.	451	5,54
1995.	844	10,36
1996.	201	2,47
1997.	83	1,02
1998.	18	0,22

1999.	17	0,21
2000.	7	0,09
2001.	23	0,28
2002.	3	0,04
Nije upisana godina	8	0,10
Ukupno	8147	100

Izvor: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.

U prve tri ratne godine (1991.-1993.) poginulo je, ubijeno ili umrlo zbog posljedica rata, 6.492 pripadnika Hrvatske vojske ili 79,69% svih smrtno

stradalih hrvatskih branitelja. Uz *Vukovarsku bitku*, na tako veliki broj stradalih branitelja utjecala su i nastojanja srbijanskoga agresora da ovlada dubrovačkim i donjoneeretvanskim područjem (1991.), šibensko-zadarskim prostorom (1991.), ličko-velebitskim krajem (1991.) te Banovinom, Kordunom i zapadnom Slavonijom (1991.). Posebno su se teške borbe vodile u zapadnoslavonskom prostoru, kroz kojega je JNA, uz potporu srpskih paravojskih postrojbi iz Hrvatske i Srbije («Beli orlovi»), nastojala presjeći kontinentsku Hrvatsku na dva dijela. Na visinu ljudskih gubitaka Hrvatske vojske utjecale su i prve oslobodilačke operacije u zapadnoj Slavoniji (1991.), dalmatinskoj Zagori (1992. i 1993.), dubrovačkom području (1992.) i ličkom prostoru (1994.). Treba, dakako, naglasiti da nisu svi poginuli pripadnici Hrvatske vojske stradali u neposrednim vojnim akcijama, nego i tijekom manjih sukoba («čarki») na crtama bojišnice, napose od neselektivnog djelovanja topništva.

Nešto veći broj poginulih branitelja «donijela» je i 1995. godina, u kojoj je evidentirano 844 smrtno stradalih pripadnika Hrvatske vojske. Posljedica je to, ponajviše, vojno-redarstvenih operacija «Bljesak» (svibanj) i «Oluja» (kolovoz), zahvaljujući kojima je oslobođen najveći dio do tada okupiranih područja Republike Hrvatske. Prema službenim podacima, Hrvatska vojska je tijekom operacije «Bljesak» imala 60-ak, a tijekom operacije «Oluja» 260-ak poginulih boraca. U odnosu na broj angažiranih snaga radi se o relativno malim demografskim gubitcima, naročito kada je u pitanju operacija «Oluja». Primjerice, «za izvođenje napadne operacije u sektorima Jug i Sjever angažirano je ukupno 130.000 vojnika, a snage su se sastojale od 5 gardijskih brigada, 1. hrvatskog gardijskog zdruga, 17 pričuvnih brigada, 23 domobranske pukovnije... U sastavu hrvatskih snaga bilo je i 2.500 pripadnika specijalnih postrojbi MUP-a...»²⁹

Grafikon 2. Struktura stradalih hrvatskih branitelja prema godini stradavanja

6. Prostorna distribucija stradalih hrvatskih branitelja

Prostorni razmještaj poginulih, ubijenih i umrlih hrvatskih branitelja pokazuje izrazitu prostornu selektivnost, što je posljedica različitog prostornog intenziteta ratnih aktivnosti. Tako 16,37% smrtno stradalih pripadnika Hrvatske vojske dolazi iz Vukovarsko-srijemske županije. Posljedica je to već istaknute

---

²⁹ O. ŽUNEC, Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. 2. dio: od sarajevskog primirja do završnih operacija, u: *Polemos* 1 (1998.), br. 2, str. 127.

činjenice da se na području Vukovarsko-srijemske županije i prema intenzitetu vojnih operacija i prema broju stradalih, odnosno veličini materijalnih razaranja, vodila najveća bitka Domovinskoga rata – *Vukovarska bitka*. O stvarnim razmjerima vojnih operacija i neravnopravnoj borbi u Vukovaru i njegovom neposrednom okruženju, rječito govore podatci o broju hrvatskih branitelja i srbijanske vojske. Hrvatska vojska je u Vukovaru imala između 1.300 i 1.800 boraca (dijelovi 1. i 3. brigade Zbora narodne garde, MUP, HOS-a, dragovoljci), bez iole značajnijih količina teškog naoružanja, oruđa i opreme. Istodobno, «JNA pod Vukovar dovlači jake snage 12. (novosadskog) i 17. (tuzlanskog) korpusa da bi im kasnije, u listopadu, bile priključene i druge značajke snage 1. (beogradske) armije, poglavito 1. gardijska divizija koja je inače bila u rezervi Vrhovne komande. Ne računajući snage dobrovoljačkih srpskih odreda koji su dolazili iz Srbije, kao i lokalne teritorijalce, snage JNA pod Vukovarem bile su jačine 11 brigada operativne vojske, od toga sedam mehaniziranih i dvije oklopne. Sastavi su u nekim trenucima imali i do 45.000 ljudi, a raspolagali su ogromnim količinama teže tehnike..., a mogli su računati i na intenzivnu zrakoplovnu podršku.»³⁰

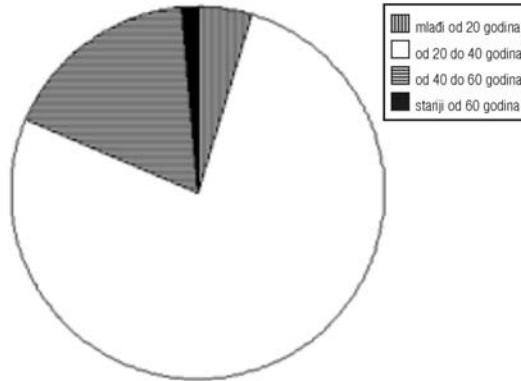
Godine 1991., od ukupnog broja poginulih hrvatskih branitelja (3.761), njih 27,0% je imalo prijeratno prebivalište na području Vukovarsko-srijemske županije. Drugim riječima, svaki četvrti poginuli branitelj 1991. godine je bio stanovnik te županije! Ako Vukovarsko-srijemskoj pridružimo Osječko-baranjsku županiju, u kojoj je u razdoblju 1991.-2002. godine smrtno stradalo 948 branitelja ili 11,64% svih stradalih branitelja u Republici Hrvatskoj, onda dobivamo podatak da su ove dvije krajnje istočne hrvatske županije (ili županije hrvatskoga Podunavlja) imale ukupno 2.282 poginula ili umrla pripadnika Hrvatske vojske ili 28,01% svih smrtno stradalih hrvatskih vojnika, premda su ove dvije županije – prema popisu iz 1991. godine – imale samo 12,5% ukupnog stalnog stanovništva Republike Hrvatske. Drugim riječima, hrvatsko Podunavlje je, s obzirom na veličinu demografskih gubitaka Hrvatske vojske, bilo područje najintenzivnijih ratnih aktivnosti i vojnih operacija. Gotovo svaki treći smrtno stradali hrvatski vojnik prije pogibije je bio stanovnik hrvatskoga Podunavlja. Treba, svakako, naglasiti činjenicu da su u hrvatskome Podunavlju bila sjedišta dviju gardijskih brigada, 5. u Vinkovcima i 3. u Osijeku. Pripadnici tih elitnih postrojbi Hrvatske vojske ratovali su i ginuli i u drugim krajevima Hrvatske, a ne samo u hrvatskome Podunavlju. Potonje napose vrijedi za

³⁰ O. ŽUNEC, Rat u Hrvatskoj 1991.-1995. 1. dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja, u: *Polemos*, 1 (1998.), br. 1, str. 81.

sudjelovanje tih postrojbi u operacijama «Maslenica» (1993.) i «Bljesak» (1995.).

Tablica 3. Poginuli hrvatski branitelji prema županiji prijeratnog prebivališta

Županija	Broj	%
Bjelovarsko-bilogorska	293	3,60

Brodsko-posavska	614	7,54
Dubrovačko-neretvanska	201	2,48
Istarska	40	0,49
Karlovačka	555	6,81
Koprivničko-križevačka	95	1,17
Krapinsko-zagorska	79	0,97
Ličko-senjska	5	3,01
Međimurska	67	0,82
Osječko-baranjska	948	11,64
Požeško-slavonska	196	2,41
Primorsko-goranska	221	2,71
Sisačko-moslavačka	556	6,8
Splitsko-dalmatinska	560	6,87
Šibensko-kninska	152	1,87
Varaždinska	147	1,80
Virovitičko-podravska	192	2,36
Vukovarsko-srijemska	1334	16,37

Zadarska	301	3,69
Zagrebačka*	1163	14,28
Nepoznato	188	2,31
Ukupno	8147	100

* Uključuje podatke za Grad Zagreb i županiju Zagrebačku

Izvor: *Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata*, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.

Na trećem mjestu, prema broju i udjelu stradalih hrvatskih branitelja, nalaze se Zagrebačka županija i Grad Zagreb (1.163; 14,28%). Premda se u ove dvije županije nisu odvijale značajnije vojne operacije (izuzetak je samo južni dio Zagrebačke županije, koji se uz tok rijeke Kupe naslanjao na okupirano područje Banovine), relativno velik broj poginulih branitelja posljedica je odlaska zagrebačkih brigada Hrvatske vojske i dragovoljaca na različita bojišta u Hrvatskoj, napose u zapadnu i istočnu Slavoniju te na dubrovačko područje. Prema broju stradalih pripadnika Hrvatske vojske, za navedenim županijama slijede: Brodsko-posavska (614; 7,54%), Splitsko-dalmatinska (560; 6,87%), Sisačko-moslavačka (556; 6,82%), Karlovačka (555; 6,81%)... Grupiramo li hrvatske županije prema odgovarajućim prostornim cjelinama (uvjetnim geografskim regijama), onda jasno zapažamo da Istočna Hrvatska (3.284) u ukupnom broju smrtno stradalih hrvatskih branitelja sudjeluje sa čak 40,31%. Daleko iza nje slijede: Središnja Hrvatska (1.844) sa 22,63% stradalih branitelja, Banovina, Lika i Kordun (1.356) sa 16,64% stradalih branitelja, Dalmacija (1.214) sa 14,90% stradalih branitelja te Gorski Kotar, Istra i Sjeverno Primorje (261) sa 3,20% stradalih branitelja.³¹

7. Dobno-polna struktura stradalih branitelja

Sa stajališta utjecaja izravnih demografskih gubitaka na razvoj stanovništva Hrvatske, vrijedno je istaknuti i neka strukturalna obilježja ratnog mortaliteta hrvatskih branitelja. U tom je kontekstu od najvećeg značenja njihova dobna struktura, koja nesumnjivo pokazuje vrlo visoki stupanj starosne selektivnosti stradalih. Čak 76,74% poginulih, ubijenih i umrlih zbog posljedica rata, pripadnika Hrvatske vojske, u trenutku stradavanja imalo je između 20 i 40 godina starosti. To je posve razumljivo znamo li da u ratu izravno najviše sudjeluju, pa i stradavaju kontingenti stanovništva u vojno-sposobnoj i vojno-obvezatnoj dobi, a to su upravo naraštaji između 20 i 40 godine života.

³¹ Usp. D. ŽIVIĆ, Izravni demografski gubici (ratne žrtve) Hrvatske (1990.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice, u: *Društvena istraživanja* 10 (2001.), br. 3, str. 451-484.

Više je nego jasno da tako visok broj i udjel stradalih u tim dobnim skupinama neprijeporno mora odraza imati i na određene procese u reprodukciji, pa i radnoj aktivnosti stanovništva. Naime, radi se o vitalno/reprodukcijski i radno najsposobnijim i najznačajnijim dobnim skupinama stanovništva, čiji je gubitak vrlo često teško nadoknadiv, napose u ionako složenim i nepovoljnim demografsko-strukturnim i demo-reprodukcijским procesima kakvi postoje u razvoju stanovništva Hrvatske.

Tablica 4. Dob poginulih hrvatskih branitelja u trenutku stradavanja

Dob	Broj	%
mlađi od 20 godina	380	4,66
od 20 do 40 godina	6252	76,74
od 40 do 60 godina	1405	17,25
stariji od 60 godina	110	1,35
Ukupno	8147	100

Izvor: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.

U spolnoj strukturi smrtno stradalih pripadnika Hrvatske vojske, dakako, prevladavaju muškarci. Od ukupno 8.147 poginulih hrvatskih branitelja, muškaraca je 8.030 ili 98,57%, a žena 117 ili 1,43%.

Grafikon 3. Dobna struktura hrvatskih branitelja u trenutku stradavanja

8. Zatočeni i nestali hrvatski branitelji

Tijekom srbijanske oružane agresije na Hrvatsku zabilježen je veliki broj nasilno odvedenih, zatočenih i nestalih osoba, kako pripadnika Hrvatske vojske tako i civilnog stanovništva. Samo u prve dvije ratne godine nasilno je odvedeno blizu 18.000 stanovnika Hrvatske. Najveći broj nasilno odvedenih završio je u srpskim koncentracijskim logorima i zatvorima u Srbiji (Begejci, Stajičevo, Srijemska Mitrovica, Niš, Aleksinac...), Crnoj Gori (Morinj), Bosni i Hercegovini (Manjača, Banja Luka...), te u koncentracijskim logorima i zatvorima na bivšim okupiranim područjima Hrvatske (Bučje, Knin, Beli Manastir, Negotlavci, Vukovar...). Oni koji su preživjeli zarobljavanje i zlostavljanje, najvećma su razmijenjeni ili oslobođeni do kolovoza 1992. godine. Procjenjuje se da je kroz

logore i zatvore prošlo više od 8.000 hrvatskih zatočenika, a da je u njima smrtno stradalo najmanje 300 hrvatskih branitelja i civila.³²

---

³² D. REHAK, *Nav. dj.*

Tablica 5. Zatočeni i nestali hrvatski branitelji prema godini zatočenja/nestanka

Godina nestanka	Broj	%
1991.	460	88,29
1992.	39	7,49
1993.	3	0,58
1994.	1	0,19
1995.	18	3,45
Ukupno	521	100

Izvor: *Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata*, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.

Tablica 6. Zatočeni i nestali hrvatski branitelji prema županiji zatočenja/nestanka

Županija	Broj	%
Bjelovarsko-bilogorska	5	0,96
Brodsko-posavska	5	0,96
Dubrovačko-neretvanska	8	1,54
Karlovačka	9	1,73
Ličko-senjska	4	0,77
Osječko-baranjska	40	7,68
Požeško-slavonska	7	1,34
Sisačko-moslavačka	54	10,36
Splitsko-dalmatinska	1	0,19
Šibensko-kninska	2	0,38
Virovitičko-podravska	4	0,77
Vukovarsko-srijemska	344	66,02
Zadarska	4	0,77
Ostalo	34	6,53
Ukupno	521	100

Izvor: *Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata*, Odjel za informatizaciju, Zagreb, 2002.

Prema podacima Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata (stanje, listopad 2002.), zatočenim i nestalim pripadnicima Hrvatske vojske smatrala se još 521 osoba, od kojih se čak 460 vojnika, ili 88,29%, u evidenciji zatočenih/nestalih vodi još od 1991. godine. Kao što se moglo i očekivati, županija s najvećim brojem zatočenih/nestalih pripadnika Hrvatske vojske je Vukovarsko-srijemska. Ona predstavlja županiju zatočenja/nestanka za čak 344 hrvatska branitelja ili 66,02% svih nestalih branitelja. Daleko iza nje slijede Osječko-baranjska (40 branitelja ili 7,68%) i Sisačko-moslavačka (54 branitelja ili 10,36%). U svim preostalim županijama broj zatočenih/nestalih hrvatskih branitelja jedva premašuje petinu ukupnog broja zatočenih i nestalih pripadnika Hrvatske vojske.

Zaključni osvrt

Na temelju dostupnih izvora podataka i odgovarajuće literature, utvrdili smo da je Hrvatska vojska tijekom Domovinskoga rata i u poratnom razdoblju imala 8.147 poginulih, ubijenih i umrlih zbog posljedica rata (ranjavanja, bolesti, suicida i slično) vojnika. Pridružimo li navedenom podatku i 521 zatočenog/nestalog branitelja, dolazimo do brojke od 8.668 stradalih branitelja tijekom rata i poraća, koja predstavlja procijenjene demografske gubitke Hrvatske vojske između 1990. i 2002. godine. Kompariramo li izneseni podatak s procijenjenim brojem osoba koje su tijekom rata prošle kroz postrojbe Hrvatske vojske (približno 350.000), dobivamo svojevrsnu opću stopu mortaliteta hrvatskih branitelja od 24,77 promila. Drugim riječima, u ratu je, i zbog posljedica rata, od tisuću pripadnika Hrvatske vojske smrtno stradalo (ili se još uvijek smatra nestalom osobom) njih 25. Posve je jasno kako se radi samo o ilustrativnom pokazatelju, utemeljenom uglavnom na procijenjenim varijablama, ali je on i kao takav zorna potvrda intenziteta vojnih operacija i stupnja angažiranosti Hrvatske vojske u obrani od srbijanskoga agresora.

DEMOGRAPHIC LOSSES OF THE CROATIAN ARMY DURING THE HOMELAND WAR

Dražen Živić

*Institute of Social Sciences "Ivo Pilar"
Zagreb, Croatia*

Summary

The estimation of demographic losses of the Croatian Army during the Homeland War and the post-war period in this article is based on the available statistic data and relevant books. It has been confirmed that 8 147 Croatian soldiers died during the war (as a consequence of wounds, diseases, suicide and other reasons), whereas 521 soldiers are considered imprisoned/missing according to the information from October, 2002. This means that demographic losses of the Croatian Army have been estimated to at least 8 668 soldiers. The losses are divided according to time when the soldiers died (year), the county where they lived before the war, according to age and gender, which means that spatial, temporal, and biological (demographic) aspects were taken into consideration. The year 1991 and the County of Vukovar and Srijem call particular attention because of the large number of the soldiers of the Croatian Army who were killed or missing in action.

Key words: Croatia, war, Croatian Army, demographic losses.